

culture is characterized by egyptomania and indomania. During the twentieth century, interest in primitiveness is growing from its understanding as "primitive remnants" to the recognition of the identity of the archaic world. But if the preceding epochs are characterized by a more or less clearly defined picture of the world, then the hermeneutic procedure for the restoration of true archaic culture is metaphorical and uncertain. The article investigates the role of archaizing culture in its processes of sense formation, in accordance with the palimpsest model of culture in the context of cultural-traumatic discourse. It reveals the ambiguity of the tendencies of "new barbarism" in the processes of the dynamics of culture, which are both constructive and destructive. It is proved that the palimpsest model of modern culture in different textualities contributes to actualization of search for the primary text as the basis of the reminder of pre-history and the desire to restore the sacred in a desacralized world. Multilayeredness of the semiotic space of culture leads to the need for the interaction of different genesis structures, which preserve the memory of the whole. As a result of the centrifugal cultural tendencies, separate "islands" of the sacred appear as a form of its existence in the "scattered" state. The powerful potential of mass culture as a representation of the neo-archaic manifests the simulative nature of imitation, while the demand for archaic substrate makes it possible, through its rethinking, to include in the constructive process the reproduction of projections into both the past and the future of culture.

Key words: archaisation of culture, cultural dynamics, myth, archetype, cultural-traumatic discourse, mass culture, "new barbarism", neo-tribalism.

Одержано редакцією 27.11.2017

Прийнято до публікації 06.12.2017

УДК 21.15.47

НЕСПРАВА Микола Вікторович,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціальних дисциплін
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ,
e-mail: n.nesprava@gmail.com

РАДИКАЛЬНИЙ ДЖИХАДИЗМ: СУТНІСТЬ ТА ПРОЯВИ

Дане дослідження спрямоване на встановлення головних рис та ознак радикального джихадизму. В результаті було встановлено, що радикальний джихадизм – це абсолютно неприйнятна ідеологія, яка пропагує вбивства та насилля; продемонстровано, що радикальний джихадизм не може розглядатися як прояв права того чи іншого народу на військовий захист, адже він проголошує не оборонну, а наступальну та тотальну війну, яка має відбуватися не тільки щодо військових, але й щодо цивільного населення. Автор показав, що радикальний джихадизм є релігійно фінансованою ідеологією, яка спрямована насамперед проти представників двох релігій – іудаїзму та християнства. Також в статті запропонована авторська дефініція радикального джихадизму, який постає як релігійно фінансована теорія та відповідні практики, які спрямовані на розпалювання і здійснення релігійно вмотивованої війни передусім проти християн та іудеїв, а також проти всіх тих людей (включаючи представників поміркованих напрямків ісламу), які не поділяють настанови радикального ісламу.

Ключові слова: іслам, джихадизм, салафізм, тероризм, релігійна ідеологія.

Постановка проблеми. В сучасному гуманітарному та соціально-науковому дискурсі широко використовується термін «радикальний джихадизм», більше того він вже фігурує у поліцейській статистиці. Так з 2016 року у поліцейських звітах Європолу наявна графа «Джихадійський тероризм» [1]. Однак значення терміну «радикальний джихадизм» все ще не є усталеним, існують різні його тлумачення через те, що цей термін є порівняно новим. В рамках філософсько-релігійнознавчого дискурсу наявна проблема прояснення даного терміну, встановлення сутності та рис явищ, які він позначає.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти джихадизму досліджують такі автори, як І. Антонович [2], О. Ашур [3], Дж. Брачман [4], А. Бухарс [5], Г. Мирський [6], Р. Несипбай [7], Е. Салтман [8], Дж. Тьорнер [9], Т. Хегхаммер [10], Ф. Хосрохавар [11], К. Хьюїт [12]. Втім, цікаві та безумовно глибокі праці даних авторів не приділяють окремої уваги узагальненню наявної інформації щодо даного явища, являючи собою розгляд того чи іншого його важливого аспекту.

Мета дослідження – встановлення головних рис та ознак радикального джихадизму. Задля досягнення даної мети ми будемо використовувати такі методи як аналіз та феноменологічний метод.

Виклад основного матеріалу. Почнемо виклад основного матеріалу нашого дослідження з розгляду обставин виникнення радикального джихадизму. Більшість дослідників схиляється до думки, що радикальний джихадизм виникає в якості реакції на колоніальну політику Заходу в мусульманських країнах. Внаслідок тривалого домінування на мусульманських землях іноземної влади та ідеології не могли не з'явитися спроби віднайти свою своєрідність, свій власний шлях у цьому світі. Чимало близькосхідних народів почали шукати відповіді щодо своєї ідентичності у власній релігії. Так виникає феномен реісламізації – новий та небачений з часів халіфату підйом ісламу. Дослідники наголошують, що зараз у мусульманському світі практично скрізь робиться набагато більший, ніж раніше наголос на відродженні ісламської спадщини [6, с. 47]. Одним з проявів реісламізації є радикальний салафізм, частиною ідеології якого є радикальний джихадизм.

Радикальний салафізм є своєрідним протестом проти другорядного (порівняно з країнами Заходу) становища, в якому перебували в ХХ столітті та знаходяться зараз держави, в яких корінним населенням є мусульмани. Наявний стан речей трактується багатьма мусульманами як несправедливість, що викликана з одного боку військовою та економічною могутністю країн Заходу, а з іншого боку – слабкістю мусульманських країн. Щодо другого аспекту радикальні салафіти пропонують мусульманським народам реконструювати настанови пророка Мухаммада у всій їхній повноті й безкомпромісності VII століття та беззастережно і буквально слідувати їм у наш час. Щодо першого з двох названих вище аспектів радикальні салафіти розробили ідеологію радикального джихадизму. Радикальний джихадизм є тою частиною програми дій радикального салафізму, яка спрямована назовні мусульманського світу, вказуючи прибічникам цього умонастрою, що саме їм потрібно робити стосовно зовнішнього світу.

Тут необхідно зробити ремарку щодо того, що радикальні салафіти ділять планету на два сегменти – «Дар аль-іслам» та «Дар аль-харб». Вони вважають, що «територією справжнього ісламу» є лише ті землі, де державою керують прихильники салафізму. Всі інші землі є «територією війни», де можна і потрібно провадити джихад, вони теж є «зовнішніми» землями щодо справжнього ісламу. Тому джихадійські терористичні атаки здійснюються не тільки щодо головних ворогів салафітів – людей Заходу, але й тих мусульман, які на думку салафітів, є «союзниками» західних країн.

Розглянемо одну з найбільш відомих декларацій радикального джихадизму. У 1998 році Бен Ладен публікує маніфест про створення «Світового ісламського фронту джихаду проти іудеїв і хрестоносців». У цьому документі є такі слова: «Вбивати американців і їх союзників, цивільних або військових є обов'язком кожного мусульманина, який на це здатен, в якій би країні він не знаходився» [6, с. 34]. Аналізуючи цей документ можна, по-перше, сказати, що радикальний джихадизм – це абсолютно неприйнятна ідеологія, яка пропагує вбивства та насилля. По-друге, це людиноненависницька ідеологія, яка не може розглядатися в розрізі права того чи іншого народу на військовий захист своїх інтересів, адже проголошує не оборонну, а наступальну і тотальну війну, яка має відбуватися не тільки щодо військових, але й щодо цивільного населення. По-третє, варто відмітити релігійну компоненту зазіхань радикальних джихадистів – у назві документу є однозначна спрямованість проти представників двох релігій – іудаїзму та християнства.

Джихадизм є ідеологією релігійної війни, яку оголосили представники радикальних напрямків мусульманства в першу чергу представникам двох інших релігій – іудаїзму та християнства. По-четверте, в цьому документі йдеться також про «союзників», яких Бен Ладен закликає вбивати так само, як і «американців». Союзниками американців салафіти можуть проголосити будь-кого, в тому числі тих мусульман, які не дотримуються радикальних настроїв. По-п'яте, в цьому маніфесті є чітка прив'язка сучасних подій до історичного протистояння мусульманських та християнських народів – люди Заходу іменуються хрестоносцями. Джихадисти не хочуть забувати трагічних подій минулого, вони їх актуалізують, щоб обґрунтувати свої претензії на ведення війни. По-шосте, радикальний джихадизм є новим явищем в історії ісламу. Як зазначає Г. Мирський, ще не було випадку, коли в історії ісламу оголошувався б джихад в «будь-якій країні», тобто без прив'язки до території, яка потребує захисту від «ворогів віри» [6, с. 34].

Для обґрунтування своїх положень джихадисти посилаються на Коран та Сунну, але роблять це вибірково. Так, І. Антонович пише: «Теоретичним мотивом радикального джихадизму є не істинний іслам, відображений в Корані та цінностях цієї великої світової релігії, а його трактування різними радикальними школами» [2, с. 32]. Експерти вказують, що джихадизм обґрунтовують ті люди, які ігнорують попередню ісламську традицію трактування священних для мусульман джерел: «Радикали в якості доказів посилаються на власні інтерпретації Корану та хадисів. Так, для обґрунтування положень про джихад цитуються без тафсіра (пояснення аятів) деякі невеличкі аяти з Корану, які використовуються для виправдання власних дій» [7, с. 103]. У свої ряди джихадисти рекрутують передусім недостатньо освічену молодь, яка не є докладно знайомою з традиційним ісламом. І. Антонович наголошує, що «джихадійські радикали використовують невігластво та відсутність досвіду молоді» [2, с. 32].

Зважаючи на сміливість салафітів у тлумаченні священних текстів, релігієзнавці іноді порівнюють їх з європейськими протестантами, які теж відмовилися від попередньої традиції тлумачення Святого Письма, вказуючи, що кожен може самостійно читати Біблію та знаходити в ній власні смисли. Однак, нам здається це порівняння некоректним, адже ані Лютер, ані Кальвін внаслідок власного прочитання Біблії не закликали вбивати і військових, і цивільних в усіх країнах світу, як це роблять ідеологи радикального джихадизму.

Р. Несипбай наголошує, що раніше в ісламі джихад у формі священної війни застосовувався тільки в оборонних цілях [7, с. 102]. Насправді, це спірне питання, адже, невже в часи Середньовіччя війська під зеленим прапором ісламу пройшли з аравійських пустель через весь Близький Схід, північну Африку та навіть Іспанію тільки обороняючись? Салафіти використовують саме військові завоювання перших століть заснування ісламу в якості прикладу для наслідування та прагнуть повторити військові успіхи перших мусульман, але в ще більшому масштабі.

Тут варто зазначити своєрідність уявлень представників радикального джихадизму. Наприклад, Бен Ладен вважав, що саме він та інші моджахеди призвели до розпаду Радянського Союзу [6]. Бен Ладен наголошував, що саме війна мусульманських повстанців проти радянських військ в Афганістані спричинила зникнення СРСР з карти світу. Такий дивний висновок надихає прихильників Бен Ладена вірити, що подібним чином можуть зникнути і США, й інші недружні їм країни, якщо здійснювати проти них терористичні акти.

Розглянемо як саме джихадисти намагаються виправдати свої претензії вбивати. Р. Несипбай пише, що «основним положенням радикалістської ідеології джихадизму є застосування принципу такфіру» [7]. Нагадаємо, що такфір – це звинувачення у невір'ї. Тобто, свої прагнення джихадисти обґрунтовують саме релігійними, а не політичними причинами. Вони вважають, що якщо людина не вірить, або вірить не в те, що вони вважають правильним, то вона заслуговує на покарання. Як зазначають дослідники, «для радикалів джихад є, по-перше, збройна боротьба проти сучасних систем, по-друге, джихад ставиться за обов'язок кожному мусульманину, по-третє, об'єктом нападок виступають кафіри – невірні, проти яких

потрібно вести джихад. Але оскільки кафірами визнаються всі, хто не згоден з їхніми поглядами, то джихад ведеться в першу чергу проти всіх мусульман» [7, с. 103].

Що стосується засобів ведення радикального джихаду, то це передусім насилля. Не дивлячись на те, що в традиційному ісламі термін «джихад» тлумачиться в першу чергу як діяльність з духовного самовдосконалення людини, а не як бойові дії, радикальні джихадисти використовують крайні тлумачення цього терміну. Як зазначають дослідники, «засобом впливу на світ радикальних джихадистів є міжнародний тероризм, що здійснює насилля в глобальних масштабах через мережеву структуру бойових організацій, діючих у більшості держав світу» [2, с. 30]. Якщо раніше керування радикальними джихадистами здійснювали організації на шталт Аль-Каїди, то тепер організаційним та логістичним осередком цієї всесвітньої структури стала Ісламська держава.

Наразі радикальний джихадизм є потужним явищем, який має своїх ідеологів, фінансову базу, організаційні структури, своїх керівників та майже невичерпні ресурси смертників і вбивць у своєму розпорядженні. Як зазначають дослідники, ідеологію радикального джихадизму створюють і відтворюють досвідчені менеджери масових рухів в арабському світі, активно граючи на націоналізмі, історичних образах та дезінформації [2, с. 32]. Серед технологій, які використовують ідеологи радикального джихадизму, є методи з управління хаосом [13] та інші сучасні методики, наявність яких говорить про значний досвід керманців цього руху. За словами І. Антоновича, «керівники радикального джихаду ставлять військово-стратегічні задачі та користуються засобами насилля всіх рівнів та масштабів, а також сучасними інформаційними технологіями з метою залякати психологічно, підкорити як невірних так і прихильників ісламу» [2, с. 32].

Проводячи свої терористичну діяльність, джихадисти стверджують, що прагнуть встановити справедливий світовий порядок. Вони спрямовують свої дії проти суспільств, які вони вважають джахілійськими. Нагадаємо, що термін «джахілія» (язичництво, варварство) в ісламі використовують щодо тих суспільств, які ще не пізнали іслам, зокрема джахілійським було те суспільство, куди прийшов Мухаммад та на вернув його до мусульманства. Отже, об'єктом джихаду стає політичний режим, суспільство, які оголошені джихадистами джахілійськими, і метою цього джихаду проголошується навернення даних суспільств та їхніх представників до ісламу в його джихадійському розумінні.

Спробуємо розібратися в тому, встановлення якого суспільного стану прагнуть радикальні джихадисти. Вони прагнуть створення ісламського халіфату та забезпечення хакімії, тобто правління Аллаха [7, с. 104]. Цей утопічний проект, на їх думку, вже частково вже реалізований – створено ядро цього халіфату, а саме Ісламську державу. Тепер джихадисти прагнуть розширити межі цієї держави та примусити всі інші держави рахуватися з майбутнім ісламським халіфатом. Цей халіфат має бути спадкоємцем держави, створеної в Середні віки Мухаммадом, це буде теократична держава, правовою основою якої є шаріат. За свідченнями експертів, ця теократична держава постійно буде прагнути розширення своїх меж, адже її керівники вважатимуть, що в їхній владі мають знаходитися усі люди планети – адже, згідно з ісламом, свої настанови Аллах надав усім людям Землі і виконувати їх – обов'язок кожного. Як пише І. Антонович, «радикальний джихадизм націлений на перетворення світу мусульман у новий, більш досконалий стан, а потім проголошення світового панування правовірних» [2, с. 33].

Проаналізувавши передумови появи радикального джихадизму, його теоретичну основу, об'єкти, засоби та проголошену ціль, розглянемо наявні визначення даного явища. Наприклад Г. Мирський визначає джихадизм наступним чином: «транснаціональний ісламістський тероризм» [6, с. 31]. І. Антонович пропонує таке визначення: «Радикальний джихадизм – ідеологія терористичних війн, націлених на знищення структур світської державності та встановлення теократичної влади, яка відкидає норми права та моралі» [2, с. 30]. Ми вважаємо, що у визначенні радикального джихадизму потрібно більш явно розкрити його релігійну основу, ніж у наведених вище дефініціях. Отже, ми пропонуємо таке визначення: радикальний джихадизм – це релігійно фундована теорія та відповідні практики,

які спрямовані на розпалювання та здійснення релігійно вмотивованої війни передусім проти християн, іудеїв та невірних, а також проти всіх тих людей (включаючи представників поміркованих напрямків ісламу), які не поділяють настанови радикальних салафітів.

Джихадизм – це дивний для XXI століття феномен, він є ніби анахронізмом, який вигулькнув з темряви Середньовіччя. В рамках філософії подібні явища називають симулякрами [14], однак, такий ілюзорний онтологічний статус не заважає радикальному джихадизму здійснювати свою злочинну діяльність, реально вбиваючи та залякуючи величезні маси людей та відкидаючи цивілізаційні здобутки сучасного світу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. По-перше, радикальний джихадизм – це абсолютно неприйнятна ідеологія, яка пропагує вбивства та насилля. По-друге, радикальний джихадизм не може розглядатися в розрізі права того чи іншого народу на військовий захист своїх інтересів, адже проголошує не оборонну, а наступальну та тотальну війну, яка має відбуватися не тільки щодо військових, але й щодо цивільного населення. По-третє, джихадизм є релігійно фундованою ідеологією, яка спрямована насамперед проти представників двох релігій – іудаїзму та християнства.

Ми вважаємо перспективним продовжити розгляд феномену радикального джихадизму в рамках соціальної філософії та релігієзнавства, а саме сконцентрувати увагу на соціально-історичних передумовах даного явища.

Список використаної літератури

1. EU Terrorism Situation & Trend Report 2017 [Electronic recourse]. Accessed mode: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/eu-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2017>
2. Антонович И. Радикальный джихадизм – геополитическая угроза цивилизационным основаниям современного миропорядка / И. Антонович // Журнал Белорусского государственного университета. – 2015. – № 4. – С. 30-37.
3. Ashour O. Post-jihadism: Libya and the global transformations of armed Islamist movements / O. Ashour // *Terrorism and Political Violence*. – 2011. – Т. 23. – №. 3. – P. 377-397.
4. Brachman J. M. *Global jihadism: Theory and practice* / J. M. Brachman. – Abingdon, UK and New York: Routledge, 2008. – 224 p.
5. Boukhars A. Islam, jihadism, and depoliticization in France and Germany / A. Boukhars // *International Political Science Review*. – 2009. – Т. 30. – №. 3. – P. 297-317.
6. Мирский Г. И. Бен Ладен, Аль-Каида и судьба джихадизма / Г. И. Мирский // *Мировая экономика и международные отношения*. – 2011. – №. 12. – С. 31-48.
7. Несипбай Р. Т. Радикальные направления в исламе. Джихадизм и такфир / Р. Т. Несипбай // *Религиоведение*. – 2010. – №. 4. – С. 102-104.
8. Saltman E. M. Islamic state: The changing face of modern jihadism / E. M. Saltman, C. Winter // London: Quilliam Foundation. – 2014. – С. 1-71.
9. Turner J. From cottage industry to international organization: the evolution of Salafi-Jihadism and the emergence of the Al Qaeda ideology / J. Turner // *Terrorism and Political Violence*. – 2010. – Т. 22. – №. 4. – P. 541-558.
10. Hegghammer T. Global jihadism after the Iraq war / T. Hegghammer // *The Middle East Journal*. – 2006. – Т. 60. – №. 1. – P. 11-32.
11. Khosrokhavar F. *Inside jihadism: understanding jihadi movements worldwide* / F. Khosrokhavar. – Abingdon, UK and New York: Routledge, 2015. – 304 p.
12. Hewitt C. Foreign fighters in Iraq: a cross-national analysis of Jihadism / C. Hewitt, J. Kelley-Moore // *Terrorism and Political Violence*. – 2009. – Т. 21. – №. 2. – P. 211-220.
13. Кулик А. В. Философские основания идеи управления хаосом / А. В. Кулик // *Гілея: науковий вісник*. – 2014. – №. 84. – С. 274-278.
14. Бодрийяр Ж. Симулякры и симуляция / Ж. Бодрийяр. – М.: Рипол Классик, 2013. – 230 с.

References

1. *EU Terrorism Situation & Trend Report 2017 (2017)*. Retrieved from: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/eu-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2017>
2. Antonovich, I. I. (2015). Radical jihadism is a geopolitical threat to the civilizational foundations of the modern world order. *Sotsiologiya (Sociology)*, 4, 30-37 (in Russ.)
3. Ashour, O. (2011). Post-jihadism: Libya and the global transformations of armed Islamist movements. *Terrorism and Political Violence*, 23, 3, 377-397.
4. Brachman, J. M. (2008). *Global jihadism: Theory and practice*. UK and New York: Routledge.
5. Boukhars, A. (2009). Islam, jihadism, and depoliticization in France and Germany. *International Political Science Review*, 30, 3, 297-317.

6. Mirskiy, G. I. (2011). Bin Laden, Al Qaeda and the fate of jihadism. *Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnyye otnosheniya (World Economy and International Relations)*, 12, 31-48 (in Russ.)
7. Nesipbai, R. T. (2010). Radical directions in Islam. Jihadism and Takfir. *Religiovedeniye (Religious Studies)*, 4, 102-104 (in Russ.)
8. Saltman, E. M., Winter, C. (2014). Islamic state: The changing face of modern jihadism. *London: Quilliam Foundation*, 1-71.
9. Turner, J. (2010). From cottage industry to international organization: the evolution of Salafi-Jihadism and the emergence of the Al Qaeda ideology. *Terrorism and Political Violence*, 22, 4, 541-558.
10. Hegghammer, T. (2006). Global jihadism after the Iraq war. *The Middle East Journal*, 60, 1, 11-32.
11. Khosrokhavar, F. (2015). *Inside jihadism: understanding jihadi movements worldwide*. Abingdon, UK and New York: Routledge.
12. Hewitt, C., Kelley-Moore, J. (2009). Foreign fighters in Iraq: a cross-national analysis of Jihadism. *Terrorism and Political Violence*, 21, 2, 211-220.
13. Kulik, A. V. (2014). Philosophical grounds of the idea of management of the chaos. *Hileya*, 84, 274-278.
14. Baudrillard, J. (2013). *Simulacra and Simulation*. Moscow: Ripol Classic (in Russ.)

NESPRAVA Mykola Viktorovych,

Candidate of Sciences (Philosophy),

Associate Professor of the Department of Social disciplines

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs,

e-mail: doniyne@ukr.net

NATURE AND MANIFESTATIONS OF RADICAL JIHADISM

Abstract. *Introduction. Modern researchers use the term 'radical jihadism' actively; however the meaning of the term is not clear. A problem of clarifying this term is vital for philosophical and religious studies area. Purpose. Identification of the main features of radical jihadism is the purpose of this study. Methods. The study uses analysis and phenomenology as its methods. Results. Firstly, we argued that radical jihadism is an absolutely unacceptable ideology that propagates murders and violence. Secondly, we demonstrated that radical jihadism can not be seen as a manifestation of the right of peoples to military protection, because it proclaims not a defensive, but an offensive and total war towards both the military and civilians. Thirdly, we showed that radical jihadism is a fundamentally religious ideology directed primarily against representatives of Judaism and Christianity. Originality. The originality of our study is that it summarizes the available information, considering radical jihadism as a holistic phenomenon. We analyzed ideas and data of such researchers, as O. Ashour, I. Antonovich J. M. Brachman, A. Boukhars, G. Mirskiy, R. Nesipbay, E. Saltman, J. Turner, T. Hegghammer, F. Khosrokhavar and C. Hewitt. Particularly, we analysed J. Turner's thoughts about the evolution of Salafi-Jihadism; E. M. Saltman's and C. Winter's ideas about the changing face of modern jihadism; and C. Hewitt's cross-national analysis of Jihadism. Conclusion. We stated that radical jihadism is a fundamentally religious theory and practices which instigating and practicing a religiously motivated war as their aim fist of all against Christians, Jews and those Muslims, who do not believe in radical salafites' doctrine.*

Key words: *Islam, Jihadism, Salafism, terrorism, religious ideology.*

*Одержано редакцією 25.09.2017
Прийнято до публікації 06.12.2017*